

Cinsiyetçilik: Kadınlara ve Erkeklerle İlişkin Tutumlar ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı*

Nuray Sakallı-Uğurlu**
Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Özet

Bu makalede, kadınlara ve erkeklerle ilişkin tutumlardaki değişimlere bağlı olarak geliştirilen Modern Cinsiyetçilik, Yeni Cinsiyetçilik ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik açıklamaları ele alınıp son yıllarda yurt dışında ve içinde bu konularda yapılmış görgül çalışmalar derlenerek yurt içinde cinsiyetçilik konusunda çalışan araştırmacılara bazı önerilerin sunulması amaçlanmıştır. Bu amaçla, cinsiyetçilik kavramı ve kadınlara ilişkin tutum ölçeklerinden Kadınlara İlişkin Tutumlar Ölçeği'nden bahsedildikten sonra modernleşme ve sosyal değişimler sonucunda oluştuğu belirtilen Modern ve Yeni Cinsiyetçilik açıklamaları ve ölçekleri ele alınmıştır. Daha sonra ise, kadınlara ilişkin sadece olumsuz tutumları içeren eski ölçeklerdeki eksikliği gidermek amacıyla geliştirilen Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı'nı ve bu kurama dayanarak geliştirilen ölçeklerden "Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği" ve "Erkeklerle İlişkin Çelişik Duygulu Tutumlar Ölçeği" detaylı olarak sunulmuştur. Son olarak, cinsiyetçilik ve çelişik duygulu cinsiyetçilik konularında son yıllarda Türkiye'de yapılan bazı görgül çalışmalar ve kullanılan ölçekler ele alınarak cinsiyetçilik konusunda çalışan araştırmacılara bazı öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Cinsiyetçilik, çelişik duygulu cinsiyetçilik, kadınlara ve erkeklerle ilişkin tutumlar, modern cinsiyetçilik, yeni cinsiyetçilik

Sexism: Attitudes Towards Women and Men and Ambivalent Sexism Theory

Abstract

The purposes of the article are to examine Modern Sexism, Neosexism and Ambivalent Sexism which were developed because of changes in attitudes toward women and men, and to guide future studies in Turkey by reviewing relevant studies about sexism. With these purposes, following some explanations about the concept of sexism and the first scale for measuring attitudes toward women, Modern Sexism and Neosexism are presented. Then, Ambivalent Sexism Inventory and Attitudes Toward Men Inventory which were developed to improve old measures of sexism including only negative attitudes toward women are explained in detail. Finally, some of the Turkish empirical studies about sexism and Ambivalent Sexism and Turkish scales of sexism are reviewed, and suggestions are given to Turkish researchers interested in sexism.

Key words: Sexism, ambivalent sexism, attitudes toward women and men, modern sexism, neosexism

* Bu çalışma Türkiye Bilimler Akademisi tarafından desteklenmiştir (NS/TÜBA-GEBİP/2001-1-1).

**Yazışma Adresi: Nuray Sakallı-Uğurlu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, 06531, Ankara

E-posta: nurays@metu.edu.tr

Cinsiyetçilik (Sexism), genel olarak kişinin cinsiyetine dayalı olarak yapılan ayrımcılıktır ve bu kavram sosyal psikologlar tarafından çoğunlukla kadınlara ilişkin olumsuz tutumlar ve davranışlar olarak ele alınmaktadır (örn., Benson ve Vincent, 1980; Campbell, Schellenberg ve Senn, 1997; Glick ve Fiske, 1996; Fiske ve Lindzey, 1998). Bilindiği gibi, insanları birbirinden ayıran önemli bir kategori olarak kullanılan toplumsal cinsiyet, sosyalleşme sürecinde kişilerin “kadın” ya da “erkek” kimliklerini geliştirmelerine ve belirli sosyal rolleri ve kalıpyargıları öğrenmelerine yol açar. Kişiler toplumun belirli bir cinsiyetten beklediklerini bilinçli ya da bilinçsiz bir şekilde yerine getirirken, olumlu-olumsuz özellikler taşıyan kalıpyargıların devamlılığını sağlarlar. Böylece sayıca dünyanın yarısından fazlasını oluştursalar da kendilerine yüklenen bazı olumsuz kalıpyargılar sonucunda kadınlar, politik, ekonomik ve sosyal güç açısından erkeklere göre zayıf konumda kalmakta ve ayrımcılığa uğrayan cinsiyet olmaktadır. Kadınların güç ilişkilerinde olumsuz sonuçlarını yaşadıkları bu cinsiyetçilik eğilimi, kadınların çeşitli sosyal ilişkilerde güçlenmesini engellediği için çalışılması gereken önemli bir sosyal psikoloji konusu haline gelmiştir.

Bu makalenin amacı da, kadınlara ve erkeklere ilişkin tutumları içeren cinsiyetçilik konusundaki eski ve yeni yorumlar ve ölçekler hakkında bilgi sağlamaktır. Bu amaçla ilk olarak kısaca cinsiyetçilik tanımlanacak ve türleri hakkında bilgi verilecektir. Daha sonra, 1996’dan beri yoğun ilgi gören Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı ve Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (Glick ve Fiske, 1996, 1997) ile Erkeklere İlişkin Tutumlar Ölçeği (Glick ve Fiske, 1999) incelenecektir. Son olarak ise, cinsiyetçi-

lik konusunda son yıllarda Türkiye’de yapılmış bazı görgül çalışmalar derlenecek ve cinsiyetçilik konusunda çalışan araştırmacılara bazı önerilerde bulunulacaktır.

Cinsiyetçiliğin Tanımlanması

Kadın ile erkek cinsiyetleri arasındaki biyolojik ve sosyal rol farklılıklarının ortaya konup bu farklılıkların abartılması; erkeklik ile güç, yüksek statü ve üstünlüğün birleştirilmesi sonucunda kadınların politik, ekonomik ve sosyal güç açısından daha zayıf konuma itilmesine ve ayrımcılığa uğramasına cinsiyetçilik denilmektedir. Diğer bir deyişle, kadının ekonomi, sosyal ve politika gibi birçok alandan dışlanması, kadından uzaklaşma ve erkeğin üstünlüğünün abartılması olarak ele alınan cinsiyetçilik, erkeği “norm” olarak yapılandırmaktadır (örn., Benson ve Vincent, 1980; Glick ve Fiske, 1997; Spence ve Hahn, 1997). Cinsiyetçilik, geleneksel cinsiyet rolleri ideolojisinin kabul edilmesi ve cinsiyetlerin kalıpyargılar çerçevesinde tanımlanmasıyla da eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca, cinsiyetçilik, bireysel veya kurumsal olarak erkeğin üstün statüsünü koruması için oluşturulan inanç ve uygulama sistemi olarak tanımlanabilmektedir. Bireysel cinsiyetçilik, bilerek veya bilmeyerek kadınlara farklı bir şekilde davranılmasını ve kadınlara psikolojik, ekonomik veya sosyal açıdan zarar verecek davranışlarda bulunulmasını içermektedir. Kurumsal cinsiyet ayrımcılığı ise, erkeğin üstünlüğü üzerine kurulu yönetimler sonucunda kadına farklılığını duyuracak, zarar verici ve dışlayıcı davranışları içermektedir (Brant, Mynatt ve Doherty, 1999). Kısacası, cinsiyetçilik konusu kadın, erkek ve cinsiyet rollerine ilişkin olumlu

veya olumsuz tutumlar ve davranışlar anlamında ele alınmaktadır.

Kadın ve erkeklere ilişkin tutumların oluşmasında bilişsel kalıpyargılar önemli rol oynamaktadır. Dünyadaki birçok toplumda erkekler daha güçlü benlikleri yansıtan ve istenir kalıpyargılarla (örn., güçlü, kendine güvenli, korkusuz, bağımsız, gerçekçi), kadınlar ise daha zayıf benlikleri yansıtan kalıpyargılarla (örn., bağımlı, pasif, kararsız, duygusal) tanımlanmaktadır (Deaux, 1984). Birçok erkek egemen toplumda kadın cinsiyetine ilişkin bu olumsuz kalıpyargıların ve tutumların varlığı, dolayısıyla da bu tutumların hayata ayrımcılık olarak yansımaları, kadının politik, ekonomik ve sosyal alanda erkeğe göre daha düşük konumlarda kalmasına neden olmaktadır (Dryler, 1998). Kadına ve erkeğe ilişkin oluşturulan olumlu veya olumsuz kalıpyargılar ve tutumlar her iki cinsiyetin ne gibi konularla ilgileneceklerini, politikaya ilgilerini, çalışma yaşantılarını, performanslarını, performanslarının açıklanmasını, eğitimlerini, sosyal ilişkilerini, karşı cinsiyete ilişkin tutumlarını ve karşı cinsle yakın ilişkilerini (romantik ve evlilik) etkilemektedir. Örneğin, eşit özelliklere sahip olsalar da erkek adaylar kadın adaylara göre iş başvurularında daha olumlu değerlendirilmektedir (Rosen ve Jerdee, 1974). Kadınlar için öğretmenlik, hemşirelik, hosteslik gibi anaç özellikler ve hizmet gerektiren işlerde çalışmak uygun olarak algılanırken; erkekler için mühendis, müdahit, elektrikçi, müdür, yönetici ve politikacı gibi daha fazla bağımsızlık, güç ve liderlik gerektiren işler uygun görülmektedir (Kandiyoti, 1982; Panek, Rush ve Greenwalt, 1977; White, Kruczek, Brown ve White, 1989).

Yurt Dışı Çalışmalarına Göre Cinsiyetçilikte Değişmeler ve İlgili Ölçekler

Yurt dışındaki araştırmalar incelendiğinde, kadınlara ilişkin tutumların ve cinsiyetçiliğin önemli bir çalışma alanı olduğu görülmektedir (örn., Burt, 1980; Eagly, 1987; Glick ve Fiske, 1997; Masser ve Abrams, 1999; Swim ve Cohen, 1997; Twenge, 1997). Cinsiyetçilik konusundaki kuramların çoğunun ırkçılık araştırmalarına dayandığı belirtilmektedir. Bazı araştırmacılar (örn., Dovidio ve Gaertner, 1983; Sidanius, 1993) cinsiyetçiliğin ve ırkçılığın paralel inanç sistemleri olduklarını ileri sürmüşler ve ırkçılık ile cinsiyetçilik arasındaki ortak noktanın, önyargıların açık bir şekilde ifade edilmesi ve bunun da sosyal kurallar bağlamında kabul edilmesi olduğunu belirtmişlerdir. Cinsiyetçilik konusunda çalışan bazı araştırmacılar endüstrileşmiş toplumlarda, özellikle de Amerika'da ırkçılık konusunda sosyal ve hukuksal kuralların olumlu değişiminin cinsiyetçilikte de değişime neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yani, ırkçılık ve diğer konularda görülen sosyal değişimler cinsiyetçiliğin açıkça ifade edilmesini daha az kabul edilebilir hale getirmiştir (Tougas, Brown, Beaton ve Joly, 1995).

Amerika'da 1970 ile 1995 arasındaki çalışmalar, dünyadaki ekonomik ve sosyal değişimler sonucunda kadınlara ilişkin tutumların genel olarak olumsuzdan olumluya doğru kaydığını göstermektedir (Spence ve Hahn, 1997; Twenge, 1997). Yaşlı erkek ve kadınların gençlere oranla kadınlara karşı daha tutucu olmaları (Twenge, 1997), bu değişimi doğrular niteliktedir. Yaş değişkeninin cinsiyetçilikle pozitif bir korelasyon göstermesinin yanı sıra eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve kişisel yetkinlikteki artış ile cinsiyetçilik arasında negatif korelasyonlar olduğu da bulunmuştur (örn., Morgan ve Wal-

ker, 1983). Ayrıca, Twenge'nin (1997) cinsiyetçilik konusunda yaptığı meta analiz sonuçlarına göre, kadınlar erkeklere oranla daha az cinsiyetçi tutumlar sergilemişlerdir. Ancak, kadınlar cinsiyetçi ortamda kazanç olarak gördükleri bazı davranışlardan vazgeçmek istememektedirler (Spence ve Hahn, 1997). Gezmeye gidildiğinde harcamaları erkeklerin yapması ve evlenme tekliflerinin erkeklerden gelmesi gibi bazı cinsiyetçi davranışların kadınlar tarafından içselleştirildikleri ve kadınların bu gibi durumları avantaj olarak algıladıkları gözlenmiştir.

Kadınlara ilişkin olumsuz tutum ve davranışların bir ölçüde değişmiş olsa da tamamen ortadan kalkmadığı sadece şekil değiştirdiği belirtilmektedir (Swim ve Cohen, 1997; Tougas ve ark., 1995). Araştırmacılara göre, bireyler, cinsiyetçi tutum ve davranışlara sahip olmanın kötü birşey olduğunu algılamaktadırlar; ama bu tür tutum ve davranışlarından vazgeçemedikleri için cinsiyetçi tutum ve davranışlarını açıkça ortaya koymak yerine, daha üstü kapalı bir şekilde ifade etmektedirler (Swim ve Cohen, 1997; Tougas ve ark., 1995). Kadın ve erkeklerle ilişkin tutumlar feminist hareket sonucu değişime uğrayarak daha gizli ve üstü kapalı hale gelmişlerdir. Eskiden açıkça ve korkusuzca ortaya konulan cinsiyetçi tutum ve davranışlar daha modern bir görünüm almışlardır (Campbell ve ark., 1997; Swim ve Cohen, 1997). Cinsiyetçilikteki değişimlerin diğer bir nedeni de bazı ülkelerdeki yasal değişiklikler ve cezalar sonucunda bireylerin toplumsal cinsiyetçi tutumlarını açıkça gösterememesi veya davranışa dökmemesidir (Ekehammar, Akrami ve Araya, 2000).

Benzer şekilde, Benokraities ve Feagin (1995), cinsiyetçilikteki değişimi açık (gözle görülür; blatant veya overt), örtük (covert) ve

gizli (subtle) cinsiyetçilik kavramları ile ifade etmektedirler. Açık cinsiyetçilik, kadınlara karşı ayrımcı davranışların açıkça gösterilmesi olarak tanımlanabilir. Bu tür cinsiyetçilik dışarıdan kolaylıkla gözlenebilir ve belgelenebilir. Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliğin açıkça kabullenilmesi bu tür cinsiyetçiliğin belirtisidir. Aynı işte çalışan bir kadına erkeğe göre daha düşük maaş ödenmesi (White ve ark., 1989), kadına uygulanan sözel veya fiziksel taciz (Begany ve Milburn, 2002) açık ayrımcılığın örneklerindedir. Kadınların yüksek mevkilere gelmelerine açıkça izin verilmemesi, sosyal roller sonucunda kadınların sınırlı işlerde çalışmasına izin verilmesi ve kadının yerinin sadece evi olarak görülmesi ve belirtilmesi de gözle görülür ayrımcılıktır.

Swim ve Cohen'e (1997) göre Spence, Helmreich ve Stapp'ın 1973'te geliştirdiği Kadınlara İlişkin Tutumlar Ölçeği (Attitudes Toward Women Scale-AWS), açık cinsiyetçiliği ölçmektedir. Günümüze kadar 350'den fazla çalışmada kullanılan en popüler ölçeklerden biri olan bu ölçek, geleneksel cinsiyet rollerinin farklılaşmasıyla ilgilidir (Spence ve Hahn, 1997). Bu ölçeğe seçilen isim nedeniyle "kadın"ın tutum objesi olarak değerlendirildiği şeklinde bir yorum yapmanın yanlış olacağı; bu ölçeğin asıl objesinin "geleneksel cinsiyet rolleri ve erkeğin üstünlüğü" olduğu önerilmiştir (Eagly ve Mladinic, 1989). Türkçe'ye uyarlanmamış olan bu ölçeğin birkaç maddesi şunlardır: "Bir kadın evlenme teklif etmede bir erkek gibi özgür olmalıdır," "Bir toplumun zihinsel liderliği büyük ölçüde erkeklerin ellerinde olmalıdır," "Kadınlar kendi hakları konusunda daha az; iyi ev hanımı ve anne olma konusunda ise daha fazla endişelenmelidir."

Örtük cinsiyetçilik, kadınlar ve erkeklerle

uygulanan eşit olmayan ve kadına zarar verebilecek tavırları üstü kapalı olarak ve sinsice göstermeyi içerir. Bireyler kadın-erkek eşitliğini kabul ettiklerini belirtse de, bilerek kadınların çalışmalarını önemsemezler ve onların başarısız olmasına neden olacak davranışlar gösterebilirler. Hatta bu olumsuz davranışlar, bileerek ve isteyerek kadını başarısızlığa götürecek sabotaj veya öç almayı içerebilir (Brant, Mynatt ve Doherty, 1999). Örtük ayrımcılığın açıkça görülmesi zordur. Bir grup içindeki muhabbette cinsiyetçi şakalar yaparak kadının erkeklerden düşük konumda olduğunu ima etme örtük ayrımcılığa iyi bir örnektir. Günümüzde birçok insan, cinsiyetçi tutumlarını açıkça göstermek yerine, örtük bir şekilde şakalarla veya başka yollarla gösterebilmektedirler. Bu tür örtük cinsiyetçiliğin kadınları olumsuz etkilediği ve düşmanca ortamlar yarattığı bulunmuştur (LaFrance ve Woodzicka, 1998).

Buna karşın, gizli cinsiyetçilik, doğal olarak algılanan ve kadınlara zarar verici, kadın-erkek eşitliğini hiçe sayan davranışların yapılmasıdır. Bir başka deyişle, kadınların ve erkeklerin eşit olduklarını belirtmek ama algılanan bu eşitliği yok sayan birçok davranışı normal olarak görmeye gizli cinsiyetçilik denilmektedir (Benokraities ve Feagin, 1995). İş ortamlarında oldukça olumlu değerlendirilseler de kadınların üst kademelere gelmelerini engelleyen görünmez 'cam tavan' gizli cinsiyetçiliğe iyi bir örnektir. Shore (1992) çalışmasında, hem erkek hem de kadın çalışanların yetenekleri, iş performansları ve zekaları açısından aynı değerlendirilse de kadınların yönetici pozisyonlarına daha az atandıklarını bulmuştur. Gizli cinsiyetçiliğe diğer bir örnek ise, kız ve erkeklerin eşit olduğuna inandıklarını belirtse bile rehber öğretmenlerin erkeklere oranla kızlar için düşük ma-

aşlı ve süpervizyon gerektiren işleri daha uygun görmeleridir (Donahue ve Costar, 1976).

Örtük ve gizli cinsiyetçilikte kadınlar küçümsenmekte ve erkek üstünlüğü savunulmaktadır. Örtük ve gizli cinsiyetçilik iş ortamlarının yanı sıra eğitim ortamlarında ve öğrenci-öğretmen ilişkilerinde de gözlenmiştir. Myers ve Dugan (1996), sınıf ortamlarında kadın ve erkek rollerinin pekiştirildiğini ve kız öğrencilerin olumlu benlik oluşumlarına zarar verildiğini öne sürmektedirler. Okullardaki cinsiyet ayrımcılığı, kızların gelecekte sahip olacakları işlerdeki başarılarının ve diğer sosyal etkinliklerde kendilerine güvenlerinin düşük olmasına neden olabilmektedir. Kadınlar bir ölçüde öğrenilmiş çaresizlik davranışları göstermektedirler (Elmslie ve Sedo, 1996).

Örtük ve gizli cinsiyetçiliği açıkça davranışlarda görmek zordur ve kolaylıkla ölçülemez. Eski ölçekler (Kadınlara İlişkin Tutumlar Ölçeği gibi) açık bir şekilde geleneksel cinsiyet rollerinin kabullenilmesi ile ilgili olduğu için örtük ve gizli cinsiyetçiliği ölçmede yeterli olmamıştır (Swim ve Cohen, 1997). Cinsiyetçilikteki değişim araştırmacıların yeni ölçekler geliştirmesine neden olmuştur. 1995 yılında bazı araştırmacılar Modern Cinsiyetçilik (Modern Sexism) (Swim, Aikin, Hall ve Hunter, 1995) ve Yeni Cinsiyetçilik (Noesexism) (Tougas ve ark., 1995) ölçeklerini geliştirmişlerdir. Her iki ölçek de ırkçılık konusunda varolan Sembolik ve Modern Irkçılık (McConahay ve Hough, 1976; Kinder ve Sears, 1981) ölçeklerini temel almıştır (Glick ve Fiske, 1999). Bu iki ölçeğin amacı, gizli veya örtük cinsiyetçiliği kolaylıkla belirleyebilmektir. Bu nedenle de eski moda cinsiyetçilik kalıpyargılarını veya eşitsizliği içeren konulara değinmemektedirler. Yine her iki ölçekle, a) kadınlara karşı gösterilen ayırım-

cılığın reddedilip-reddedilmediği; b) kadınlara karşı yapılan ayrımcılık hakkındaki şikayetlere tepkiler ve c) kadınların konumlarını iyileştirmek için yapılan özel uygulamalara karşı gücenme veya kızma olup olmadığı ölçülmektedir.

Ancak, bu iki ölçek arasında fark olduğu belirtilmektedir. Amerika'da Swim ve arkadaşları (Swim ve ark., 1995; Swim ve Cohen, 1997) tarafından ileri sürülen Modern Cinsiyetçiliğe göre, günümüzde Amerikalılar cinsiyete dayalı ayrımcılığın artık devam etmediğine, ancak kadınların sosyal yaşamda ve kanunlar karşısında bazı haksız ve çıkarıcı istekleri olduğuna inanmaktadırlar. Bu nedenle de kadınlara karşı olumsuz tepkiler vermektedirler. Yani, Modern Cinsiyetçilik Ölçeği, cinsiyet ayrımcılığının varlığını reddetme, kadın-erkek eşitliğini iyileştirmeye çalışan sosyal uygulamalara karşı çıkma gibi kadınla ilgili birçok konuya karşı olumsuz tepkilerden oluşan ifadeleri içermektedir. Türkçe'ye uyarlanmamış olan Modern Cinsiyetçilik Ölçeği'nin birkaç maddesi şunlardır: "Kadınlara karşı ayrımcılık Amerika'da artık bir sorun değildir," "Cinsiyet ayrımcılığından dolayı kadınlar sıklıkla işleri kaçırmaktadırlar" ve "Toplum, başarı için kadın ve erkeklerin eşit olanaklara sahip olduğu bir noktaya erişmiştir." Görüldüğü gibi, modern cinsiyetçilik ifadeleri toplumsal cinsiyetçiliğin bir problem olmadığıyla ilgilidir. Birçok kadının kendilerinin dezavantajlı konumda olduklarını reddetmelerinin nedeni de bu model bağlamında ele alınan cinsiyetçiliğe bağlı olabilir (Campbell ve ark., 1997).

Kanada'da geliştirilen Yeni Cinsiyetçilik Ölçeği (Tougas ve ark., 1995) ise eşitlikçi değerler ve kadınlara ilişkin olumsuz duygular arasındaki çatışmayı içerir. Modern cinsiyetçi-

likten farklı olarak, Yeni Cinsiyetçilik Ölçeği kadının iş gücüne katılımıyla ilgili kanunları ve kadınların statülerini yükseltmeyi amaçlayan kanunların desteklenmesi üzerinde daha fazla durmaktadır. Türkçe'ye uyarlanmamış olan Yeni Cinsiyetçilik Ölçeği'nin birkaç maddesi şunlardır: "Bir kadın için müdür olarak çalışmak zordur," "Sosyal baskılar yüzünden firmalar sıklıkla kalifiye olmayan kadınları işe almaktadırlar," "Adaletli bir iş sisteminde kadın ve erkekler eşit görülmelidir," ve "Kadınlar istenmedikleri yere girmeye çalışmamalıdır." Bu ölçekten yüksek puan alan katılımcıların, kadınların durumlarını düzeltmek amacıyla yapılan kanunları daha az destekledikleri bulunmuştur (Tougas ve ark., 1995). Yeni Cinsiyetçilik Ölçeği'nin cinsiyet farklılığı konusunda daha hassas olduğu bulunmuştur. Cinsiyet farklılığını ele alan araştırmacıların Modern Cinsiyetçilik Ölçeği yerine Yeni Cinsiyetçilik Ölçeği'ni kullanmaları önerilmektedir. Ayrıca, Campbell ve arkadaşları (1997), her iki ölçeğin de feminist hareketlere ilişkin tutumları yordadığını belirtmektedirler.

Bazı Avrupalı araştırmacılar (örn., Ekehammar ve ark., 2000), Swim ve arkadaşlarının (1995) Modern Cinsiyetçilik Ölçeği'ni ve ırkçılık konularındaki bazı ölçekleri temel alarak kendi ülkelerine özgü cinsiyetçilik ölçekleri geliştirmişlerdir. Ekehammar ve arkadaşları (2000), Klasik Cinsiyetçilik (Classical Sexism) adını verdikleri bir ölçek ile Modern Cinsiyetçilik adını verdikleri diğer bir ölçeğin geçerlik ve güvenilirliğini incelemişlerdir. Klasik Cinsiyetçiliği ölçmek için "Kadın yerine erkek müdürü tercih ederim," "Kadınlar genellikle pek yetenekli değillerdir" gibi açık cinsiyetçiliği içeren ifadeler kullanılırken; Modern Cinsiyetçiliği ölçmek için "İsveç'te kadına karşı ay-

rımcılık artık bir problem değildir,” “Hükümet kadın konularının üzerinde fazlaca durmaktadır” ve “Okul programları kızların ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır” gibi örtük ve gizli cinsiyetçiliği içeren ifadeler kullanılmıştır (Ekehammer ve ark., 2000).

Cinsiyetçilik veya kadınlara ilişkin tutumlar konusunda geliştirilen ölçek sayısı şu ana kadar incelenenlerle sınırlı değildir. Araştırmacılar, araştırma konularını ve kadına ilişkin tutumları anlamada kullanılması gerektiğini düşündükleri farklı faktörleri içeren ölçekler geliştirmişlerdir. Örneğin, Benson ve Vincent (1980), Kadınlara İlişkin Cinsiyetçi Tutumlar Ölçeği (Sexist Attitudes Toward Women) ile kadınların genetik olarak zayıf olduğu, erkeklerin üstünlüğü; eğitim, iş ve politikada cinsiyet ayrımcılığı; geleneksel erkeksi ve kadınsı rollerin yapılması, kadın hareketlerine destek; kadının cinsel obje ve çekicilik açılarından değerlendirilmesi konularını ve kadınların tanımlanmasında kullanılan olumsuz kalıpyargıları ele almaya çalışmışlardır.

Görüldüğü gibi, şu ana kadar ele alınan ölçeklerin hepsi sadece kadınlara ilişkin olumsuz duygularla ilgilidir. Oysa ki, bazı araştırmacılar (Deaux, 1984; Eagly ve Mladinic, 1989) kadınlara ilişkin olumsuz kalıpyargılar ve tutumlar yanında olumlu kalıpyargıların ve tutumların da olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, daha önceki ölçekler cinsiyetçiliği tek boyutlu olarak ele almışlardır. Kadınlara ilişkin tutumlarda görülen bu eksikliği gidermek üzere Glick ve Fiske (1996), Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik (Ambivalent Sexism) Kuramı'nı ve Ölçeği'ni geliştirmişlerdir. Bu ölçek kadınlara ilişkin hem olumsuz, hem de görece olumlu duyguları içermektedir (Glick ve Fiske, 1996; Masser ve Abrams, 1999). Kısacası, önceki kuramlarda sade-

ce kadına karşı düşmanca tutumlar ölçülürken, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı'nda, cinsiyetçiliğin görece daha olumlu olarak algılanabilen korumacı kısmı da ele alınmıştır. Makalenin bundan sonraki kısımlarında Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı ve ölçekleri (“Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Envanteri-Ambivalent Sexism Inventory” ve “Erkeklerle İlişkin Tutumlar Envanteri-Attitudes Toward Men Inventory”) detaylı olarak ele alınacaktır. Ayrıca, cinsiyetçilik konusunda Türkiye’de yapılan bazı çalışmalar kısaca incelenecektir.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Kuramı ve Ölçekleri

Daha önce belirtildiği gibi, Glick ve arkadaşları (Fiske, Xu, Cuddy, ve Glick, 1999; Glick ve Fiske, 1996; Glick, Diebold, Bailey-Werner ve Zhu, 1997), cinsiyetçiliği hem olumsuz hem de olumlu olarak algılanabilen tutum ve davranışlarla açıklamaya ve ölçmeye çalışmışlardır. Kadın ve erkek ilişkileri diğer iç grup ve dış grup ilişkilerinden farklıdır, çünkü kadın ve erkekler üremek ve cinsellik açısından birbirine ihtiyaç duyan gruplardır. Bu ihtiyaç nedeniyle kadınlar eş, anne ve romantik arkadaşlar olarak ikili ilişkilerde önemli bir güce sahiplerken; erkekler sosyal, politik, ekonomik kontrolleri nedeniyle daha fazla yapısal güce sahiptirler. Kadınlar ve erkekler cinsellik ve üretkenlik için birbirlerine ihtiyaç duysalar bile; diğer grup ilişkilerinde olduğu gibi konum/statü farklılığı göstermektedirler: Kadın düşük, erkek ise üstün konumda olmaktadır. Bu nedenle, düşük ve dezavantajlı konumda olan kadınlara ilişkin duygular derin çelişkilerle belirginleşen çelişik bir önyargı durumu olarak ortaya çıkmaktadır.

Glick ve Fiske’e (1996; 1997) göre, cinsiyetçilik, düşmanca cinsiyetçilik (hostile se-

xizm) ve korumacı cinsiyetçilikten (benevolent sexism) oluşmaktadır. Düşmanca cinsiyetçilik, kadınlarla ilgili yanlış ve esnek olmayan genellemelere dayalı olumsuz tutumlardır. Düşmanca cinsiyetçilik, kadının erkeğe göre zayıf ve ona bağımlı olarak algılanıp, düşük seviyede görülmesi ve cinsiyet ayrımcılığına tabi olmasıdır. Buna karşın, korumacı cinsiyetçilik, kadının korunması, yüceltilmesi ve sevilmesi şeklindeki olumlu tutumları içerse bile; kadının erkeğe oranla daha düşük seviyede olduğunu kanıtlamaya hizmet eden daha ılımlı önyargıları içerir. Korumacı cinsiyetçilik, algılayan kişilerin bazılarında olumlu duygular uyandırırsa bile, geleneksel kalıpyargıları ve erkek egemenliğini destekleyen ve çoğunlukla kadına zarar veren bir cinsiyetçilik türüdür (Glick ve Fiske, 1996, 1997).

Glick ve Fiske (1996), düşmanca cinsiyetçilik ve korumacı cinsiyetçiliği açıklamak amacıyla üç ana unsurdan yararlanmaktadır. Bunlar; ataerkillik (paternalism), cinsiyetler arası farklılaştırma (gender differentiation) ve heteroseksüelliktir (heterosexuality). Ataerkillik, toplumda erkeğin ekonomik, kanuni ve politik üstünlüğü anlamına gelmektedir ve erkek egemenliğine hizmet etmektedir. Glick ve Fiske (1996), ataerkilliğin bir babanın çocuklarıyla ilgilenmesi gibi diğerleri ile ilgilenmeyi içerebileceğini; bunun da yetkin bir birey olarak görülmemeyen kadının erkek tarafından yönlendirilmesi ve korunması şeklinde yorumlanabileceğini önermektedirler. Diğer bir deyişle, ataerkillikte kadın erkeğe oranla zayıf, güçsüz ve korunması gereken bireyler olarak ele alınmaktadır. Cinsiyetler arası farklılaştırma, birçok kültürde kadın ve erkeklere verilen farklı sosyal rollerle ilgilidir (Eagly ve Wood, 1999). Kadın ve erkeklere farklı roller yüklenmesi ve çoğun-

lukla erkeğin rollerinin daha değerli görülmesi durumunu içermektedir. Son olarak, heteroseksüellik ve cinsel üretkenlik, kadınlara karşı ortaya çıkan çelişik duyguların en önemli kaynaklarından biridir. Karşı cinsiyetle romantik ilişki hayatta mutluluğun en birincil nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Heteroseksüellik, kadın ve erkekler arasındaki yakın ilişkilerin artmasını sağlamaktadır. Bu durum, toplumun normal olarak kabul ettiği cinsel yönelim olan heteroseksüelliğin bir öğretisidir. Cinsel üretkenlik ise, sosyal rollerle bağlantılı biyolojik bir unsurdur. Bu tür toplumsal kabullenmeler birçok kültürde kadının çocuk yetiştirmesi gibi bir rolü üstlenmesine yol açmaktadır (Eagly, 1987).

Düşmanca cinsiyetçilik açısından bu üç unsur ele alarak Glick ve Fiske (1996, 1997), baskıcı ataerkillik, cinsiyetler arası yarışmacı farklılaştırma ve heteroseksüel düşmanlıktan bahsetmektedirler. Baskıcı ataerkillik, kadını yönetme, kontrol etme ve kadına egemen olma arzusu gibi olumsuz şekillerle erkeğin egemenlik kurmasını içermektedir. Cinsiyetler arası yarışmacı farklılaştırma, kadın ve erkekler arasındaki farklılıkların algılanıp, abartılması ve bu farklılıklar sunulurken kadınların değersizleştirilmesidir. Kadının karşı cinsiyet olarak ele alınarak karşılaştırmalar yapılması ve erkeklerin kadınlardan üstün olduğunun belirtilerek bireylerin kendi kişisel duygularının tatmin edilmesi cinsiyetler arası yarışmacı farklılaştırmaya girmektedir. Heteroseksüel düşmanlık ise, kadını bir seks objesi gibi algılamayı ve kadınların cinsel çekiciliklerini, erkeklere istediklerini yaptırmak için bir silah haline getirmelerinden korkmayı içermektedir (Glick ve Fiske, 1996).

Korumacı cinsiyetçilik açısından ataerkillik, koruyucu ataerkillik olarak kendini göstermektedir ve zayıf olarak algılanan kadına yardım,

destekleme ve onun için çalışma ve para kazanma şeklinde görülmektedir. Koruyucu cinsiyetçilik; kadını koruma, onu anne, eş, sevgili olarak yüceltme ve ona yardım etmeyi içermektedir. Cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırmada kadın ve erkek birbirini tamamlayan parçalar olarak algılanmaktadır. Erkekler ev dışında, kadınlar ise ev içinde çalışmalıdırlar mantığı ile geleneksel cinsiyet farklılıklarını kadın ve erkeklerin birbirlerine ihtiyacı var tarzında görmek cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırmaya girmektedir. Heteroseksüel yakınlık ise, erkeğin cinsel ihtiyaçlarından ve üreme ihtiyacından dolayı kadına bağımlılık ve sevgi duymasını içermektedir (Glick ve Fiske, 1996, 1997).

Korumacı cinsiyetçilik, özünde kadının düşük statüde olduğunu ve erkek egemenliğini savunur. Kadınların zayıflıklarını ve erkekler tarafından korunmaları gerektiği görüşünü daha olumlu bir yaklaşımla dile getirir. Korumacı cinsiyetçilik, bir ölçüde düşmanca cinsiyetçiliği örtbas etmek ve kendilerini daha iyi hissetmek için bireylerin kullandığı bir önyargıdır ve bu önyargı, kadınların zayıf olarak algılanması ile birlikte; “onlar için çalışma,” “onları koruma” ve “onları el üstünde tutma” şeklinde varlığını göstermektedir. Ayrıca, korumacı cinsiyetçiliğin, kadınların düşmanca cinsiyetçiliğe karşı tepki gösterilmesini engelleyici bir rolü vardır (Glick ve Fiske, 1996, 1997).

Glick ve Fiske (1996), düşmanca ve korumacı cinsiyetçiliğin birlikte bulunması nedeniyle, bireylerin kadınlara karşı çelişik duygular yaşadıklarını öne sürmektedirler. Çelişik duygulu cinsiyetçiliği ölçmek için de 11 tanesi düşmanca, diğer 11 tanesi ise korumacı cinsiyetçiliği ölçen 22 maddelik bir ölçek geliştirmişlerdir. Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçe-

ği'nin (ÇDCÖ) düşmanca cinsiyetçilik kısmı, cinsellik veya feminist ideoloji tarafından kadınların erkekleri kontrol etme isteğinde ve çabasında olduklarını öneren maddeleri içermektedir. Bu maddelerden bazıları şunlardır: “Adaletili bir yarışmada kadınlar erkeklerle karşı kaybettikleri zaman tipik olarak kendilerinin ayrımcılığa maruz kaldıklarından yakınırılır,” “Kadınlar erkekler üzerinde kontrolü sağlayarak güç kazanmak hevesindedirler,” ve “Feministler gerçekte kadınların erkeklerden daha fazla güce sahip olmalarını istemektedirler.” Buna karşın, ÇDCÖ'nün korumacı cinsiyetçilik kısmı, kadınların erkeklerden daha saf varlıklar olduklarını ve bu saflık ve zayıflıklarından dolayı kadınların korunmaları, sevimlileri ve yüceltilmeleri gerektiğini öneren maddeleri içermektedir. Korumacı cinsiyetçilik ifadelerinden bazıları şunlardır: “Erkekler yanlarında kadın olmadığı zaman eksiktirler,” “Kadınlar erkekler tarafından el üstünde tutulmalı ve korunmalıdır,” “Bir felaket durumunda kadınlar erkeklerden önce kurtarılmalıdır,” ve “Birçok kadın çok az erkekte olan bir saflığa sahiptir.” ÇDCÖ, Türkçe'ye uyarlanmıştır ve bu ölçeğin maddelerinin tümü Sakallı-Uğurlu'nun (2002a) makalesinde yer almaktadır.

19 ülkede yapılan kültürler arası bir çalışmada, korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin önemli kavramlar oldukları bulunmuştur (Glick ve ark., 2000). Bu çalışmada, Glick ve Fiske'in (1996) çalışmasına benzer olarak, korumacı ve düşmanca cinsiyetçiliğin tüm ülkelerde pozitif bir korelasyon gösterdiği saptanmıştır; ancak kültürler arası bazı farklılıklar da bulunmuştur. Cinsiyetçiliğin yüksek olduğu ülkelerde kadınlar erkeklerle oranla düşmanca cinsiyetçiliğe karşı olumsuz tepkiler verirken, korumacı cinsiyetçiliği daha fazla kabul etmişlerdir. Diğer

bir deyişle, cinsiyetçiliğin yüksek olduğu toplumlardaki kadınlar, düşmanca cinsiyetçiliği önyargı ve ayrımcılık olarak algılamak, korumacı cinsiyetçiliği olumlu algılama eğilimi göstermişlerdir.

Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği, işe personel alımında cinsiyet ayrımcılığını (Glick, Zion ve Nelson, 1988), kadın yöneticilere ilişkin tutumları (Sakallı-Uğurlu ve Beydoğan, 2002), cinsel tacizi (Fiske ve Glick, 1995), tecavüz mitlerini (Begany ve Milburn, 2002), cinsiyet rollerine uymayan tecavüz kurbanlarına karşı tepkileri (Abrams, Tendayi, Masser ve Bohner, 2003; Tendayi ve Abrams, 2002), evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmuş kızlara ilişkin tutumları (Sakallı-Uğurlu ve Glick, baskıda) ve eş dövmeye ilişkin tutumları (Sakallı, 2001a; Glick, Sakallı-Uğurlu, Ferreira ve Aguirra de Souza, 2002) yordamaktadır. Düşmanca cinsiyetçiliğin, eş dövmeye tolerans (Glick ve ark., 2002; Sakallı, 2001a), kadın yöneticiye ilişkin olumsuz tutumlar (Sakallı-Uğurlu ve Beydoğan, 2002) ve cinsel tacize ilişkin olumlu tutumlar (Begany ve Milburn, 2002) ile yüksek pozitif korelasyon gösterdiği bulunurken; korumacı cinsiyetçiliğin katolik dinci yaklaşım (Glick, Lameiras ve Castro, 2002), aldatma durumunda tecavüze uğramış kurbanları suçlama (Tendayi ve Abrams, 2002) ve evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmuş kızlara ilişkin olumsuz tutumlarla (Sakallı-Uğurlu ve Glick, basımda) korelasyon gösterdiği bulunmuştur.

Görüldüğü üzere, araştırmacılar çoğunlukla düşük konumda ve dezavantajları olan kadınlara ilişkin tutumları ele almayı tercih etmiştir, çünkü kadınlara ilişkin olumsuz tutumlar ayrımcılığa neden olabilmektedir. Toplum tarafından “kadın” cinsiyetinden beklenen sosyal rolleri gerçekleştirilmeyen kadınlara karşı olum-

suz ve saldırgan davranışlar (örn., taciz, tecavüz, eş dövme) gösterilebilmektedir. Bireylerin kadına yüklenen rollere ilişkin tutumları araştırılırken, erkeklere yüklenen rollere ilişkin tutumlar da ele alınmıştır; ancak kadınların, üstün veya baskın konumdaki erkeklere ilişkin tutumları fazla çalışılmamıştır. Oysa, erkeklere ilişkin tutumlar konusunda araştırma yapmak önemlidir, çünkü kadınların erkeklerin rollerini ve durumlarını nasıl algıladıkları, kadın-erkek arasındaki ilişkileri ve varolan erkek egemen sistemin devam edip etmeyeceğini etkileyecektir.

Erkeklere ilişkin tutumlarla ilgili bazı çalışmalar bulunmaktadır. Iazzo (1983), Erkeklere İlişkin Tutumlar Ölçeği’ni geliştirmiştir. Bu ölçek, “Erkekler evliliği bir tuzak olarak görür,” “Erkekler çocukları sevmez,” “Erkekler kadından sadece birşey ister,” “Erkek organları çekicidir,” “Başarı erkek için önemlidir” ve “Fiziksel kuvvet erkeklerin olumlu bir özelliğidir” gibi maddeler içermektedir. Evlilik-ebeveynlik, cinsellik, çalışma hayatı ve fiziksel kişilik özellikleri olmak üzere dört faktör içerdiği belirtilen bu ölçeğin eş dövme, tecavüz kurbanlarına ve feministlere ilişkin tutumlarla ilişkili olduğu ileri sürülmüştür (Iazzo, 1983). Maltby ve Day (2001), erkek katılımcılarda erkeksiliğin, benlik saygısının ve yaşın; kadın katılımcılarda ise kadınsılığın ve benlik saygısının erkeklere ilişkin tutumları yordadığını belirtmektedirler. Ancak, 1983 yılında geliştirilen bu ölçek 2001 yılına kadar sadece dört kez kullanılmıştır (Furnham ve Gunter, 1988; Kelley, 1985; Maltby ve Day, 2001; Thompson, Pleck ve Ferrera, 1992). Ölçekteki maddeler incelendiğinde bu ölçeğin “cinsiyetçilik”ten çok “erkeği” tutum objesi olarak aldığı söylenebilir.

1999 yılında Glick ve Fiske geliştirdikleri yeni bir ölçek ile, “Erkeğe ilişkin Çelişik Duygular Ölçeği’nde-EÇDÖ” (Ambivalence Toward Men Inventory), cinsiyetçilik üzerine yaptıkları çalışmaları genişletmişlerdir. Daha önce belirtildiği gibi, kadın ve erkek arasındaki ilişkinin özellikleri nedeniyle kadınların erkeklere olan tutumlarında da bir çelişki gözlenebilir. EÇDÖ’ye göre, kadınlar, erkeklerin üstünlüğü ve yakın ilişkilerde erkeğe bağımlı olma konularında erkeklere ilişkin çelişik tutumlara sahip olabilirler. EÇDÖ, ÇDCÖ gibi, düşmanca ve korumacı tutumları içermektedir. EÇDÖ’nün düşmanca kısmına “erkeğe ilişkin düşmanca tutumlar, hostility toward men;” korumacı kısmına ise “erkeğe ilişkin korumacı tutumlar, benevolence toward men” denilmektedir. EÇDÖ’nün alt ölçekleri de ÇDCÖ’de bahsedilen ataerkillik, cinsiyetler arası farklılaştırma ve heteroseksüellik unsurları ile açıklanmaktadır.

Erkeğe ilişkin düşmanca tutumlar içerisinde ataerkilliğe içerleme (veya gücenme) (resentment paternalism), cinsiyetler arası ödünleyici (telafi edici) farklılaştırma (compensatory gender differentiation) ve heteroseksüel düşmanlık (heterosexual hostility) unsurları toplanmaktadır. Ataerkilliğe içerleme olgusu Sosyal Kimlik Kuramı (Tajfel ve Turner, 1979) ve önyargı konularından ortaya çıkmıştır. Ataerkilliğe içerleme, kadınların düşük konularından dolayı erkeklerin sahip olduğu güce gücenmeleri anlamına gelmektedir. “Erkekler toplumda kadınlardan daha fazla kontrole sahip olmak için her zaman çabalarlar” ifadesi EÇDÖ’de ataerkilliğe içerlemeyi ölçen maddelerden biridir. Cinsiyetler arası ödünleyici farklılaştırma kavramı, kadınların kendilerini olumlu olarak erkeklerden farklı gösterme çabalarını içermektedir. Bu kavram, üstün konumdaki erkekleri eleştirme-

nin uygun olacağı bazı özellikleri seçerek kadınların kendi olumsuz kimliklerini telafi etme çabasını içermektedir. Örneğin, “erkekler bebek gibidirler, bizlere muhtaçtırlar” diyen kadınlar, kendi cinsiyetlerinin düşük konularını ve bu nedenle sahip oldukları olumsuz kimliği telafi etmeye çalışmaktadırlar. EÇDÖ’de bu alt konuyu ölçen maddelerden biri şudur: “Eğer kendilerine yol gösterecek kadınlar olmasaydı erkekler dünyada kaybolurlardı.” Heteroseksüel düşmanlık, erkeklerin cinsel saldırganlıklarına içerleme sonucunda oluşabilir. Erkeklerin cinselliği bir güç olarak kullanması, kadına şiddet uygulaması ve cinsellik yoluyla kadını kontrol etmesi heteroseksüel düşmanlığı doğurabilir. Kadınların bu cinsel saldırganlıkları fark etmesi ve bir tehdit olarak algılaması içerlemeyi artırır. “Çoğu erkek, kadınlar üzerinde güç sahibi oldukları bir pozisyonda buldukları anda, üstü kapalı yolla bile olsa kadınları cinsel açıdan taciz ederler” ifadesi heteroseksüel düşmanlığı ölçen maddelerden biridir (Glick ve Fiske, 1999).

Kadınların erkeklere ilişkin tutumları sadece düşmanca duygu ve düşünceleri içermez. Erkeklerin kadınlara bağımlı olması kadar kadınlar da erkeklere bağımlıdırlar. Geleneksel olarak erkekler ekonomik ve sosyal açılardan daha fazla olanaklara sahip olsalar da, cinsel üretkenlik ve romantik ilişki için kadına ihtiyaçları vardır. Bu nedenlerle, EÇDÖ’nün erkeklere ilişkin korumacı tutumlar alt ölçeği, anaerkillik (maternalism), cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaştırma (complementary gender differentiation) ve heteroseksüel yakınlık (heterosexual intimacy) unsurlarını içermektedir (Glick ve Fiske, 1999). Anaerkillik anaçlığa dayanır. Anaçlık açısından erkekler evde zayıf olandır ve korunmalıdır. Kadınlar evlerinde erkekleri-

ne bakmalıdırlar. Bir ölçüde yuvayı dışı kuş yaptığı için kadın bu yuvada erkeğine iyi bakmalıdır. Bu da kadını belli sınırlar içinde yetkin ve güçlü kılmaktadır ve böylece erkeğe verilen hizmetin haklılığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır (örnek madde: “Kadınlar evde erkeklerine bakmalıdırlar çünkü erkekler kendi kendilerine bakmayı beceremezler”). Erkeğe ilişkin korumacı tutumlarda yer alan diğer bir alt unsur, cinsiyetler arası tamamlayıcı farklılaşmadır. Erkeğe ilişkin korumacı tutumlar, erkeğin üstün statüsüne olan hayranlıktan da ortaya çıkabilir. Gruplar arasındaki durağan statü farklılıklarının belirli kalıpyargıları doğurduğu ve düşük konumdaki grup üyelerinin bu kalıpyargıları benimsedikleri önerilmektedir (Jost ve Banaji, 1994). Örneğin, kadınlar kendilerinin erkeklere göre daha az ödüle layık olduklarını düşünebilirler (Major, 1994). Kendilerini zeka, güç, hırs ve yetkinlik gibi yönlerden erkeklere göre daha düşük gören kadınlar, başka özellikleri ile (evde beceriklilik, kendini adamışlık, anaçlık, fedakarlık) erkekleri tamamladıklarını düşünebilirler (örnek madde: “Erkekler kadınlara oranla risk almaya daha gönüllüdürler”). Heteroseksüel yakınlık ya da çekicilik ise, bireylerin karşı cinsiyet ile romantik ilişki kurmadan mutlu bir hayat süremeyecekleri düşüncesine dayanır. Kadınların kişisel bütünlüğü için romantik bir eşe, bir erkeğe ihtiyacı olduğu düşüncesi heteroseksüel yakınlığı oluşturmaktadır (örnek maddeler: “Her kadının kendisini el üstünde tutacak bir erkeğe ihtiyacı vardır” ve “Her kadının hayran olduğu bir erkeği olmalıdır”).

EÇDÖ ile ÇDCÖ arasında pozitif bir korelasyon olduğu ve ÇDCÖ'nün erkeklerin kadınlara ilişkin geleneksel tutumlarını, EÇDÖ'nün ise kadınların erkeklere ilişkin geleneksel tu-

tumlarını ölçmede daha başarılı olduğu bulunmuştur (Glick ve Fiske, 1999). EÇDÖ'nün kültürler arası bir çalışmada geçerliliği ve güvenilirliği ölçülmeye çalışılmaktadır. 17 farklı ülkeden (Arjantin, Brezilya, Kolombiya, Küba, Meksika, Peru, İngiltere, Almanya, İtalya, Hollanda, Portekiz, İspanya, Suriye, Türkiye, Avustralya, Singapur ve Tayvan) toplanan veriler analiz edilmiştir. Kültürler arası bu yeni çalışmada ÇDCÖ ve EÇDÖ'nün iki faktörlü yapılarının (“düşmanca cinsiyetçilik” ve “korumacı cinsiyetçilik”; “erkeğe ilişkin düşmanca tutumlar” ve “erkeğe ilişkin korumacı tutumlar”) veriyi yordadığı bulunmuştur (Glick ve ark., 2003). Ayrıca, bir toplumda erkeklerin ÇDCÖ bağlamında düşmanca cinsiyetçilik puanı arttıkça, kadınların EÇDÖ bağlamında erkeklere ilişkin düşmanca tutumları da artmaktadır. Yani, kadınlara ilişkin düşmanca cinsiyetçilik ile kadınların erkeklere içerlemeleri ve onları düşmanca görmeleri birbirleriyle ilişkilidir (Glick ve ark., 2003).

Cinsiyetçilik Konusunda Türkiye’de

Yapılan Bazı Çalışmalar

Türkiye’de cinsiyetçilik kavramını tanımlama ve açıklama çalışmalarına rastlanmasa bile, cinsiyetçiliğin farklı toplumsal, psikolojik ve demografik değişkenlerle bağlantısını araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Türkiye’de kadınların konumu-statüsü, aile ve toplumsal değişimler konularında çalışmaların 60 ve 70’li yıllardan başlayarak birçok araştırmacı tarafından (örn., Nermin Abadan-Unat, Mübeccel Koray, Fatma Başaran, Deniz Kandiyoti, Feride Acar, Mahmut Tezcan, Yıldız Ecevit, Çiğdem Kağıtçıbaşı, Diane Sunar v.b.) oldukça yoğun bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Bu da Türkiye’de kadınlarla ilgili konuların sosyal psiko-

logların yanı sıra sosyologlar, sosyal antropologlar, kadın çalışmacıları, eğitim ve sosyal hizmet uzmanları gibi farklı sosyal bilim insanları tarafından ele alındığını göstermektedir. Makalenin bu kısmında ilk önce Türkiye’de cinsiyetçilik, cinsiyet rolleri ve çelişik duygulu cinsiyetçilik ile ilgili son yıllarda bilimsel dergilerde (özellikle Türk Psikoloji Dergisi’nde) yayınlanmış görgül çalışmalar ve bu konularla ilintili bazı kitap, yüksek lisans ve doktora tezleri kısaca ele alınacaktır. Daha sonra ise, Türkiye’de cinsiyetçilik ve cinsiyet rolleri ile ilgili ölçeklere değinilecektir.

Türkiye’de sosyal psikoloji alanında cinsiyetçilik konusundaki görgül yayımlar 1980’li yıllarda yoğunluk kazanmıştır. 1984 yılında Doğan ve Budak tarafından yapılan bir çalışmada çalışan kadınların sorunları ele alınmıştır. Bu çalışmada kullanılan örneklemdaki kadınların gelir düzeyleri erkeklerden düşüktür. Çalışan bu kadınların yüzde 74’ü işyerinde çalışmalarının yanı sıra, ev işlerinin tamamını kendilerinin yaptıklarını belirtmişlerdir. Çoğu erkek ve kadın katılımcılar çalışan kadınlara saygı duyduğunu söylese de, yüzde yirmisine yakını çalışan kadının çevresi tarafından “kötü” olarak değerlendirildiğini algılamaktadırlar. Doğan ve Budak (1984), erkeklerin bir kısmının çalışan kadınları bilinçli, özgür ve serbest düşünceli, bu nedenle de daha kolay elde edilebilecek cinsel obje gözüyle gördüklerini belirtmektedirler. Ayrıca, birçok kadın için rahatsız edici bir durum olan kaba şakaların erkekler tarafından yapıldığı ve çalışarak kendini özgür ilan eden kadınların “erkek düşkünü” olarak yargılandığı öne sürülmektedir. Tüm bu bulgulara göre, cinsiyetçilik Türkiye’de yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu cinsiyetçilik Doğan ve Budak’ın (1984) makalelerine verdikleri başlıktaki gibi

kadınların çalışma hayatında birçok sorunlar yaşamalarıyla sonuçlanmaktadır.

Türk Psikoloji Dergisi’nde 90’lı yıllarda cinsiyetçilik konusunda daha fazla görgül yayına rastlanmaktadır. Berkem (1992), ailedeki iş bölümü (ev işi ve çocuk bakımı), güç (kararların alınması) ve dayanışma yaşantılarında (eşler arası destek, boş zaman etkinlikleri, çocukla ilgili dayanışma) eşitlikçi olma bağlamında toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlar ile iş yerinde cinsiyete dayalı iş bölümü, işe girebilme olanakları, yönetimle ilişkiler, işte ilerleme, kadın-erkek arkadaşlığı, sendikayla ilişkiler, işin sağladığı yetkinlik, özdeğer ve ekonomik bağımsızlık ile ilişkisini incelemiştir. Araştırmacı, aile içi iş bölümü, güç ve dayanışma yaşantılarının tümünde toplumsal cinsiyete ilişkin tutumların eşitlikçi yönde değişmesiyle işyeri ilişkilerinde toplumsal cinsiyete ilişkin tutumların aynı yönde değişebileceğini ileri sürmektedir. Bu çalışmada, evde kadın-erkek rollerine ilişkin kalıpyargılardaki esneklik veya değişimin işyerlerinde cinsiyetçiliği azaltıcı yönde etkilediği bulunmuştur.

Cinsiyetçiliğin iş hayatına yansımalarını içeren başka çalışmalar da vardır (örn., Ansal, 1995; T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1996). Kadınların belirli mesleklerde çalışmalarının halen kabul görmediği, kadınların daha düşük ücret alarak ve sigortasız olarak çalıştırıldığı bulunmuştur (Koray, 1992). Ayrıca, bankacılık ve sigortacılık sektöründe kadınların üst yönetimde sınırlı sayıda olduğu ve bunun nedeninin iktidar temelli açık bir ayrımcılıkla bağlantılı olabileceği belirtilmiştir (Kabasakal, Boyacıgiller ve Erden, 1994). Kabasakal ve arkadaşlarına (1994) göre, bankacılık ve sigortacılık sektöründe erkekler yönetimin başındadır ve meslekte ilerle-

me ve yükselme ölçütlerini, örgüt kurallarını belirleyen güce ve otoriteye sahiptirler.

İmamoğlu ve Yasak-Gültekin (1993), cinsiyetçilikte önemli bir yeri olan kalıpyargılar konusuna odaklanmış ve Türkiye’de yayımlanan gazetelerde kadınların ve erkeklerin nasıl temsil edildiklerini incelemiştir. Bu çalışmada, gazete haberlerinde ve reklamlarda kadına yüzde 20 oranında yer verildiği bulunmuştur. Kadınlara ilgili haberlerin çoğunun magazin sayfalarında olduğu ve kadınların ve erkeklerin geleneksel rollerde temsil edildiği görülmüştür. İmamoğlu ve Yasak-Gültekin (1993) bu bulgularla, gazetelerin geleneksel cinsiyet rolleri kalıpyargılarını beslemelerinin yanı sıra, bu ideolojiyi sürdürme işlevini de yerine getirdiğini ileri sürmektedirler. Ayrıca, gazetelerde kadına eş, anne, cinsel nesne imgeleri ile sözü edilme değer varlıklar olarak bakıldığını belirtmektedirler.

Birçok çalışma göstermiştir ki, “kadın” ane, eş ve ev işlerini yapan kişi (örn., Abadan-Unat, 1982; Bolak, 1995; Çelebi, 1990; Dökmen, 1997; Gökçe, Acar, Ayata, Kasapoğlu, Özer ve Uygun, 1993; Hortaçsu, 2000; Kağıtçıbaşı, 1982; Kandiyoti, 1982) rolleriyle eş anlamı olarak görülmüştür. Kadının, ane ve eş olarak görülmesinin yanı sıra yeni yapılan bir çalışmaya göre “Türk kadınları” fedakar, kendini adamış, özverili, duygusal, bağımlı, ezilmiş, bastırılmış, pasif, muhafazakar, geleneksel, boyun eğen, itaatkar, iyi niyetli, insancıl, şefkatli, sıcakkanlı, yeniliğe açık, gizli yönetici, kilo almaya meyilli, kısa veya orta boylu gibi sıfatlarla tanımlanmışlardır (Sakallı-Uğurlu, 2002b). Bu sıfatlardan ve katılımcılarla yapılan tartışmalardan anlaşıldığına göre “Türk kadınları” denildiğinde sadece evli kadınlar düşünülmüş, genç kızlar ele alınmadan kalıpyargılar

belirtilmiştir. Bu çalışmadaki sıfatlar Kandiyoti’nin (1982) çalışmasında sunulan bazı sıfatlarla tutarlıdır. Aynı çalışmada (Sakallı-Uğurlu, 2002b) “Türk erkekleri”ni tanımlayan sıfatları yazınız denildiğinde, katılımcılar “duygularını belli etmeyen, sert, kısıtlayıcı, otoriter, maço, delikanlı, sahiplenici, baskın, kuralcı, kural koyan, dediğim dedik, üstün olduğuna inanan, bencil, para kazanan, evin reisi, güçlü, hizmet bekleyen, çabuk sinirlenen, övünmeyi seven, bıyıklı, göbekli, geleneklere bağlı, koruyucu, başarılı, kurnaz, kıskanç, gururlu, sıcakkanlı, namus düşkünü, kadın düşkünü ve futbol fanatigi” gibi sıfatları kullanmışlardır. Türk kadınlarına ve erkeklerine yüklenen bu sıfatlara dayanılarak üniversite gençlerinin ebeveynleri ile ilişkilerinde yakınlık ve ilgi açısından annenin önde geldiği (Karadayı, 1994) söylenebilir.

Türkiye’de cinsiyetçilikle ilgili diğer çalışmalarda, Türk kadınların rolleri (Abadan-Unat, 1976; Kağıtçıbaşı, 1975), ekmek parası kazanma ve ev işleri rollerinde başarı veya başarısızlığın algılanması (İmamoğlu, 1992), okul öncesi dönemde cinsiyete dayalı toplumsal rollerin öğrenilmesi (Coşgun, 2002), ilköğretim ders kitaplarında cinsiyet rollerinin yansıtılması (Dökmen, 1995), ders kitaplarında cinsiyetçilik (Helvacıoğlu-Gümüsoğlu, 1996), televizyonda toplumsal cinsiyet sembollerinin Türk aile dizilerinde sunumu (İmançer, 2000), dini ve laik gazetelerde kadınların temsil edilişi (Akbay, 1999), öğrencilerin ailede toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları ve benlik algısı (Güvenç, 1996), toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin dilin önemi (Kesen, 1997; Yasak, 1994), evlilik ilişkilerinde cinsiyet rolleri beklentilerinin söze dökülmesi ve alternatif beklentilerin üretilmesinin eşlerarası çatışmalarda terapötik yaklaşım olarak kullanılması (Okman-Fişek ve Scherler,

1996), cinsiyet rolü ile evlilikte doyum (Dökmen ve Tokgöz, 2002), cinsiyet rollerinin ev işi yapma sıklığı ve depresyon ile ilişkisi (Dökmen, 1997), cinsiyet rolleriyle ruh sağlığı ve kontrol odağı inancı arasındaki ilişki (Dökmen, 2003), cinsiyet rollerinin özdeğerle ilişkisi (İnelmen, 1996), cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıpyargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri (Tok, 2001) ve cinsiyet rolüne uygun davranıp-davranmamanın çekiciliğe etkisi (Akgün-Şenel, 1993) gibi çeşitli konular ele alınmıştır.

Ayrıca, Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği Türkiye’de aile içi şiddete (Glick ve ark., 2002; Sakallı, 2001a), kadın yöneticilere (Sakallı-Uğurlu ve Beydoğan, 2002), üniversite öğrencilerinin eşcinsellere (Sakallı, 2002) ve evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmuş kızlara (Sakallı-Uğurlu ve Glick, baskıda) ilişkin tutumlar gibi cinsiyetçilikle doğrudan ilgili çeşitli konularda kullanılmıştır. Bu çalışmalara göre, düşmanca cinsiyetçilik aile içi şiddete toleransla pozitif, kadın yöneticilere ve eşcinsellere toleransla negatif korelasyon göstermiştir. Buna karşın, korumacı cinsiyetçilik evlilik öncesi cinsel ilişkide bulunmuş kızlara ilişkin olumsuz tutumları yordamaktadır (Sakallı-Uğurlu ve Glick, baskıda). Ayrıca, çelişik duygulu cinsiyetçilik ile romantik ilişkiden memnuniyet (Curun, 2002) ve evlilikte kullanılan çatışma yönetim biçimleri arasındaki ilişki (Uğurlu, 2003) yeni tez çalışmaları ile incelenmiştir.

Cinsiyetçilik ve cinsiyet rolleriyle ilgili Türkçe ölçekler yok denecek kadar az sayıdadır. Araştırmacılar yurt dışında geliştirilmiş bazı ölçeklerden yararlanarak veya çalışma konularına ve örneklemelerine uygun anketler hazırlayarak çalışmalarını yapmaktadırlar. Kandiyoti

(1982), Rosenkrantz, Vogel, Bee, Broverman ve Broverman (1968, aktaran Kandiyoti, 1982) tarafından geliştirilen Cinsiyet Rollerine İlgili Kalıpyargılar (CRKY) Ölçeği’nden yararlanarak bir ölçek oluşturup; kadınların öztanımlamaları araştırmasında kullanmıştır. Bu ölçek cinsiyet rolleriyle ilgili kalıpyargılarla ilgili sıfatları (duygusallık, sadakat, titizlik, atılganlık v.b.) içermektedir. Bunun yanı sıra, ailede iş bölümü, güç ilişkileri, dayanışma, cinsiyete dayalı iş bölümü boyutlarından oluşan Aile ve İş Ölçeği, Acar (1989) tarafından geliştirilmiştir. Ayrıca, Bem (1974) tarafından geliştirilen Bem Cinsiyet Rollerine İlgili Envanteri, Kavuncu (1987) tarafından Türkçe’ye uyarlanmıştır. Aynı ölçeğin geçerlik ve güvenilirlik çalışması Dökmen (1991) tarafından da yapılmıştır. Bem’in ölçeği birçok çalışmada kullanılmıştır (örn, Curun, 2001, Dökmen, 2003; Eslen, 1999; İnelmen, 1996). Bem’in bu ölçeği sıfatlardan (kendine güvenen, fedakar, karamsar, hırslı gibi) oluşmaktadır ve kişilerin erkeksi-kadını ve ikisinin birleşiminden oluşan androjen özelliklerini ölçmektedir. Diğer bir deyişle, Bem’in ölçeği kişilerin kendilerini veya karşısındaki kişiyi nasıl (erkeksi veya kadını) tanımladıkları konusuna odaklanmaktadır. Türkçe uyarlamaları bulunan bu ölçeklerin genel olarak kadınlara ilişkin önyargıyı ölçmede yetersiz kalacağı düşünülerek Glick ve Fiske (1996) tarafından geliştirilen ve daha sonra Glick ve arkadaşları (2000) tarafından tekrar düzenlenerek kullanılan ÇDCÖ, Türkçe’ye Sakallı-Uğurlu (2002a) tarafından uyarlanmıştır.

Erkeklerle ilişkin tutumlar konusunda ise, Türkçe’ye uyarlanmış veya geliştirilmiş bir ölçek bulunmamaktadır. Glick ve Fiske (1999) tarafından geliştirilen Erkeklerle İlgili Tutumlar Ölçeği, 2001 yılında Sakallı-Uğurlu tarafın-

dan Türkçe'ye çevrilmiş ve bu Türkçe versiyon Glick ve arkadaşları (2003) tarafından 17 ülkede yapılan kültürler arası çalışma için kullanılmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Cinsiyetçilik yurt dışında ve içinde ele alınan önemli bir sosyal psikoloji konusudur. Bu makalede yer alan yurt dışı çalışmaları incelendiğinde, cinsiyetçilikle ilgili dört ana konunun araştırıldığı söylenebilir. Bunlar; 1) toplumda varolan cinsiyetçiliğin düzeyini ve değişimini araştırmak (örn., Twenge, 1997), 2) cinsiyetçiliğin diğer sosyal, psikolojik ve demografik değişkenler ile ilişkisini araştırmak (örn., Begany ve Milburn, 2002), 3) cinsiyetçiliği, kavram olarak anlamak ve açıklamak (örn., Glick ve Fiske, 1996), ve 4) cinsiyetçiliği (kadınlara ve ya erkeklere ilişkin tutumları) ölçmek için toplumun sosyal koşullarına uygun geçerli ve güvenilir ölçekler geliştirmektir (örn., Glick ve Fiske, 1996, 1999; Tougas ve ark., 1995).

Bu dört ana konu açısından ülkemizdeki çalışmalara odaklanacak olursak, Türkiye'deki bazı çalışmalarla cinsiyetçiliğin çalışma hayatı, eğitim, ev işi, benlik saygısı, depresyon, aile içi şiddet gibi farklı değişkenlerle ilişkisinin ele alındığı görülmektedir (örn., Acar, 1989; İnelmen, 1996; Sakallı, 2001a; Dökmen, 1997). Yani, ülkemizdeki çalışmalar, yurt dışında yapılan cinsiyetçilik düzeyini belirleme ve cinsiyetçiliğin diğer değişkenlerle ilişkisini araştırma çalışmalarına girmektedir. Ancak, ülkemizde diğer iki ana konuda çalışmalara rastlamak mümkün olmamıştır. Yani, toplumsal koşullara uygun ölçek geliştirme ve cinsiyetçilik kavramını anlamak ve açıklamak için kuram geliştirme konularıyla ilgili çalışmalara rastlanmamıştır.

Daha önce belirtildiği gibi, Türkçe'ye uyarlanan Bem'in Cinsiyet Rollerı Envanteri kadınlara ve erkeklere ilişkin cinsiyetçiliği ölçecek nitelikte değildir. Şu aşamada cinsiyetçilik konusunu doğrudan ölçen tek ölçek, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği (Sakallı-Uğurlu, 2002a), ise yurt dışından uyarlamadır. Türkçe'ye uyarlanmış olan bu ölçeğin varlığı yurt dışında yapılan çalışmalarla Türkiye'de yapılan çalışmaların karşılaştırılmasında veya kültürler arası çalışmalarda kolaylık sağlamaktadır. Ancak, Türk toplumunun değerleri ve kültürü göz önüne alınarak cinsiyetçilik hakkında Türkiye'ye özgü bir ölçeğin geliştirilmesinin yerinde olacağı düşünülmektedir. Örneğin, Çelişik Duygulu Cinsiyetçilik Ölçeği'nde "feminist" kelimesinin geçtiği maddeler öğrenci dışı popülasyonda bazı ölçek doldurma sorunları yaratabilmektedir. Öğrenci olmayan popülasyondan, özellikle eğitim seviyesi düşük katılımcılar bu kelimenin anlamını sorabilmektedirler. Ayrıca, bilindiği gibi "feminist" kelimesi öğrenci popülasyonunda bile olumsuz olarak algılanmakta ve değerlendirilmektedir (Sakallı, 2001b). Bu da ÇDCÖ'deki düşmanca cinsiyetçilik puanlarını yükseltiyor olabilir. Bu açıdan, sosyal psikoloji alanında çalışan araştırmacıların Türkiye'de cinsiyetçiliği daha geçerli bir şekilde ölçebilecek ölçek geliştirme çabasına girmesi, ülkemizdeki sosyal psikoloji alanına büyük bir katkı sağlayacaktır.

Buna karşın, ülkemizdeki ölçek çalışmalarının hiç de küçümsenmeyecek bir düzeyde olduğu vurgusunu (Şahin, 1994) göz önüne alırsak, kuramlar ve modeller açısından kalıcı bilimsel katkıların olabilmesi için cinsiyetçilik konusunda da kuram çalışmalarının yapılması gerektiği söylenmelidir. Türkiye'de cinsiyetçilik ve kadın konusundaki birçok yayında (bkz., Abadan-Unat, 1982; Tekeli, 1995) kadın sorunlarının

cinsiyetçilikle ilişkili olduğu ve cinsiyetçiliğin önemi belirtilmektedir. Ancak, cinsiyetçilik kavramı ölçülerek görgül olarak ortaya konulmamaktadır. Diğer bir deyişle, ülkemizde cinsiyetçilik konusuyla ilgili daha fazla görgül çalışmanın yapılması gereklidir. Buna ek olarak, yurt dışında cinsiyetçilik kavramını açıklayacak kuramlar geliştirilirken, ülkemizde cinsiyetçiliğin ataerkillikle ilişkisinden bahseden yayınların (örn., Abadan-Unat, 1982; Kabasakal ve ark., 1995; Kağıtçıbaşı, 1986; Tekeli, 1995) dışında “cinsiyetçilik” kavramını açıklamaya yönelik herhangi bir kuram geliştirilmemiştir. Sosyal psikoloji alanında görülen kuram geliştirme eksikliği (Şahin, 1994) cinsiyetçilik konusunda da göze çarpmaktadır. Bu önemli eksikliğin giderilmesi için yeni çalışmaların yapılmasının gerekli olduğu düşünülmektedir.

Son olarak, kadınlar, kadınlara ilişkin tutumlar ve cinsiyetçilik konusunda psikoloji, sosyoloji, eğitim, siyasal bilimler, sosyal hizmetler ve antropoloji gibi farklı sosyal bilim insanları tarafından Türkiye’de yapılmış birçok çalışma bulunmaktadır. Tüm bu çalışmaların daha detaylı olarak derlenip, sadece Türk literatürünü içeren bir makalenin yazılmasının bu alanla ilgilenenlere ve öğrencilere yol göstermesi açısından oldukça yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu tür bir derleme makalesinin cinsiyetçilik ve kadınlar konusunda farklı bilim alanlarında çalışan araştırmacılar tarafından birlikte gerçekleştirilmesinin çalışmanın kapsamını ve verimliliğini arttıracacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Abadan-Unat, N. (1982). *Türk toplumunda kadın*. İstanbul: Sosyal Bilimler Araştırma Dizisi.
- Abrams, D., Tendayi, G. V., Masser, B., & Bohner, G. (2003). Perceptions of stranger and acquaintance rape: The role of benevolent and hostile sexism in victim blame and rape proclivity. *Journal of Personality & Social Psychology*, 84, 111-125.
- Acar, G. (1989). *Kadın ve erkek işçilerin iş ve aile ortamlarında toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları*. Yayınlanmamış doktora tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akbay, M. E. (1999). *Representation of women in secular and religious newspapers*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Akgün-Şenel, S. (1993). *Cinsiyet rolüne ilişkin kalıp-yargılara uygun davranıp davranmamamın çekiciliğe etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ansal, H. (1995). Çalışma hayatında cinsiyetçilik ve 1980’lerde Türk sanayisinde ücretli kadın emeğinin değişen konumu. *Toplum ve Bilim*, 66, 17-28.
- Begany, J. J., & Milburn, M. A. (2002). Psychological predictors of sexual harassment: Authoritarianism, hostile sexism, and rape myths. *Psychology of Men and Masculinity*, 3, 119-126.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42 (2), 155-162.
- Benokraities, N. V., & Feagin, J. R. (1995). *Modern sexism: Blatant, subtle and covert discrimination*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
- Benson, P. L., & Vincent, S. (1980). Development and validation of the sexist attitudes toward women scale (SATWS). *Psychology of Women Quarterly*, 5(2), 276-291.
- Berkem, G. (1992). İşçilerin ailede ve işyerinde toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 7(28), 24-32.
- Brant, C. R., Mynatt, C. R., & Doherty, M. E. (1999). Judgments about sexism: A policy capturing approach. *Sex Roles*, 41(5/6), 347-374.
- Bolak, H. (1995). Aile içi kadın erkek ilişkilerinin çok boyutlu kavramlaştırılmasına yönelik öneriler. Ş. Tekeli (Der). *1980’ler Türkiye’sinde kadın bakış açısından kadınlar* (ss. 235-245). 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Burt, (1980). Cultural myths and supports for rape. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(2), 217-230.
- Campbell, B., Schellenberg, E. G., & Senn, C. Y. (1997). Evaluating measures of contemporary sexism. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 89-102.
- Coşgun, Z. (2002). *Eğitim ve toplumsal cinsiyet: Okul öncesi döneminde cinsiyete dayalı toplumsal rollerin öğrenilmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, S. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Curun, F. (2001). *The effects of sexism and sex role orientation on romantic relationship satisfaction*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çelebi, N. (1990). *Kadınlarımızın cinsiyet rolü tutumları*. Konya: Sebat Ofset.
- Deaux, K. (1984). From individual differences to social categories: Analysis of a decades's research on gender. *American Psychologist*, 39(2), 105-116.
- Doğan, H. Z., & Budak, G. (1984). Çalışan kadınların sorunları. *Türk Psikoloji Dergisi*, 5(17), 8-13.
- Donahue, T. J., & Costar, J. W. (1976). Counselor discrimination against young women in career selection. *Journal of Counseling Psychologists*, 23(3), 221-233.
- Dovidio, J. F., & Gaertner, S. L. (1983). The effects of sex, status, and ability on helping behavior. *Journal of Applied Social Psychology*, 13, 191-205.
- Dökmen, Z. (1991). Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 35(1), 81-89.
- Dökmen, Z. Y. (1995). İlkokul ders kitaplarının cinsiyet rolleri bakımından incelenmesi. 3P: *Psikoloji, Psikiyatri, Psikofarmakoloji Dergisi*, 3(2), 38-44.
- Dökmen, Z. Y. (1997). Çalışma, cinsiyet ve cinsiyet rolleri ile ev işleri ve depresyon ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 12(39), 39-53.
- Dökmen, Z. Y. (2003). Çalışma durumları farklı üç grup kadında ruh sağlığı, kontrol odağı inancı ve cinsiyet rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 111-124.
- Dökmen, Z. Y., & Tokgöz, Ö. (2002). Cinsiyet, eğitim, cinsiyet rolü ile evlilik doyumu, eşle algılanan benzerlik arasındaki ilişkiler (ss. 113-114). XII. *Ulusal Psikoloji Kongresi Kitabı*. Ankara: ODTÜ.
- Dryler, H. (1998). Parental role models, gender and educational choice. *British Journal of Sociology*, 49(3), 375-398.
- Eagly, A. H. (1987). *Sex differences in social behavior: A social role interpretation*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Eagly, A. H., & Mladinic, A. (1989). Gender stereotypes and attitudes toward women and men. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 15(4), 543-558.
- Eagly, A. H., & Wood, W. (1999). The origins of sex differences in human behavior: Evolved dispositions versus social roles. *American Psychologist*, 54, 408-423.
- Ekehammar, B., Akrami, N., & Araya, T. (2000). Development and validation of Swedish classical and modern sexism scales. *Scandinavian Journal of Psychology*, 41, 307-314.
- Elmslie, B., & Sedo, S. (1996). Discrimination, social psychology and hysteresis in labor markets. *Journal of Economic Psychology*, 17, 465-478.
- Eslen, H. (1999). *Self disclosure as a functional psychological gender and its effects on psychological well-being: A Turkish sample*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fiske, S. T., & Glick, P. (1995). Ambivalence and stereotypes cause sexual harassment: A theory with implications for organizational change. *Journal of Social Issues*, 51, 97-115.
- Fiske, S. T., & Lindzey, G. (1998). *The handbook of social psychology*. New York: McGraw-Hill.
- Fiske, S. T., Xu, J., Cuddy, A. J. C., & Glick, P. (1999). Respect versus liking: Status and interdependence underlie ambivalent stereotypes. *Journal of Social Issues*, 55, 473-489.
- Furnham, A., & Gunter, B. (1988). Adolescents' attitudes to the role of women. *Educational Studies*, 14, 33-42.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1996). The ambivalence toward men inventory: Differentiating hostile and benevolent beliefs about men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70, 491-512.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1997). Hostile and benevolent sexism: Measuring ambivalent sexist attitudes toward women. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 119-135.
- Glick, P., & Fiske, S. T. (1999). The ambivalence toward men inventory: Differentiating hostile and benevolent beliefs about men. *Psychology of Women Quarterly*, 23, 519-536.
- Glick, P., Diebold, J., Bailey-Werner, B., & Zhu, L. (1997). The two faces of Adam: Ambivalent sexism and polarized attitudes toward women. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 12, 1323-1334.
- Glick, P., Fiske, S. T., Mladinic, A., Saiz, J. L., Abrams, D., Maser, B., Adetoun, B., Osagie, J. E., Akande, A., Alao, A., Brunner, B., Willemsen, T. M., Chipeta, K., Dardenne, B., Dijksterhuis, A., Wigboldus, D., Eckes, T., Six-Materna, I., Expósito, F., Moya, M., Foddy, M., Kim, H., Lameiras, M., Sotelo, M. J., Mucchi-Faina, A., Romani, M., Sakalli, N., Udegbe, B., Yamamoto, M., Ui, M., Ferreira, M. C., & López, W. L. (2000). Beyond prejudice as simple antipathy: Hostile and benevolent sexism across cultures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 763-775.
- Glick, P., Lameiras, M., & Castro, Y. R. (2002). Education and catholic religiosity as predictors of hostile and benevolent sexism toward women and men. *Sex Roles*, 47, 433-441.

- Glick, P., Lameiras, M., Fiske, S. T., Eckes, T., Masser, B., Volpato, C., Manganelli, A. M., Pek, J., Huang, L., Sakallı-Uğurlu, N., Castro, Y. R., D'Avila, M. L., Brunner, A., Willemssen, T. M., & Wells, R. (2003). Hostile as well as benevolent attitudes toward men justify gender hierarchy: A 16 nation study. Yayına gönderilmiş makale.
- Glick, P., Sakallı-Uğurlu, N., Ferreira, M. C., & Aguirre de Souza, M. (2002). Ambivalent sexism and attitudes toward wife abuse in Turkey and Brazil. *Psychology of Women Quarterly*, 26, 291-296.
- Glick, P., Zion, C., & Nelson, C. (1988). What mediates sex discrimination in hiring decisions? *Journal of Personality and Social Psychology*, 55, 178-186.
- Gökçe, B., Acar, F., Ayata, A., Kasapoğlu, A., Özer, I., & Uygun, H. (1993). *Gecekonduarda ailelerarası geleneksel dayanışmanın çağdaş organizasyonlara dönüşümü*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı Yayınları, No: 75.
- Güvenç, G. (1996). Kız ve erkek öğrencilerin ailede toplumsal cinsiyete ilişkin tutumları ve benlik algısı. *3P: Psikoloji Psikiyatri Psikofarmakoloji Dergisi*, 4, 260-267.
- Helvacıoğlu-Gümüšoğlu, F. (1996). *Ders kitaplarında cinsiyetçilik*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Hortaçsu, N. (2000). Transition to parenthood: The Turkish case. *Journal of Social Behavior and Personality*, 14(3), 325-343.
- Iazzo, A. N. (1983). The construction and validation of Attitudes Toward Men Scale. *The Psychological Record*, 33, 371-378.
- İmamoğlu, O. (1992). Evaluating his/her success/failure at breadwinning/homemaking: A case of double standards. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 19-31.
- İmamoğlu, O., & Yasak-Gültekin, Y. (1993). Gazetelerde kadının ve erkeğin temsil edilişi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 8(29), 23-30.
- İmançer, D. (2000). *Televizyonda cinsiyet sembollerinin Türk aile dizilerinde sunumu*. Yayınlanmamış doktora tezi, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- İnelmen, K. Ö. (1996). *Relationship of sex-role orientation ro two measures of self-esteem*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, B.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Jost, J., & Banaji, M. (1994). The role of stereotyping in system justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33, 1-27.
- Kabasakal, H., Boyacıgiller, N., & Erden, D. (1994). Organizational characteristics as correlates of women in middle and top management. *Boğaziçi Journal*, 8(1/2), 45-62.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1975). Modernity and the role of women in Turkey. *Boğaziçi University*, 3, 83-89.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). Türkiye'de çocuğun değeri, kadının rolü ve doğurganlığı. N. Abadan-Unat (Der.), *Türk toplumunda kadın* (ss. 73-95). İstanbul: Sosyal Bilimler Araştırma Dizisi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1986). Status of women in Turkey: Crosscultural perspectives. *International Journal of Middle East Studies*, 18, 485-499.
- Kandiyoti, D. (1982). Kadınlarda psikososyal değişim: Kuşaklar arasında bir karşılaştırma. N. Abadan-Unat (Der.), *Türk toplumunda kadın* (ss. 311-339). İstanbul: Sosyal Bilimler Araştırma Dizisi.
- Karadayı, F. (1994). Üniversite gençlerinin algılanan anababa tutumları, anababayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağlantısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(32), 15-25.
- Kavuncu, (1987). *Bem Cinsiyet Rolü Envanteri'nin Türk toplumuna uyarlama çalışması*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kelley, K. (1985). The effects of sexual or aggressive film exposure on helping, hostility, and attitudes about the sexes. *Journal of Research in Personality*, 19, 472-483.
- Kesen, K. (1997). *Sexism in language as a culturally reflected and created phenomenon*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kinder, D. R., & Sears, D. O. (1981). Prejudice and politics: Symbolic racism versus racial threats to the good life. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 414-431.
- Koray, M. (1992). Çalışma yaşamında kadın gerçekleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 25(1), 93-122.
- LaFrance, M., & Woodzicka, J. A. (1998). No laughing matter: Women's verbal reactions to sexist humor. In J. K. Swim & C. Strangor (Eds.), *Prejudice: The targets perspective* (pp. 61-80). San Diego, CA: Academic Press.
- Major, B. (1994). From social inequality to personal entitlement: The role of social comparisons, legitimacy appraisals, and group membership. In M.P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology*, Vol. 26 (pp. 293-355). New York: Academic Press.
- Maltby, J., & Day, L. (2001). Psychological correlates of attitudes toward men. *The Journal of Psychology*, 135(3), 335-351.
- Masser, B., & Abrams, D. (1999). Contemporary sexism. The relationships among hostility, benevolence and Neosexism. *Psychology of Women Quarterly*, 23, 503-517.

- McConahay, J. B., & Hough, J. C. Jr. (1976). Symbolic racism. *Journal of Social Issues*, 32, 23-45.
- Morgan, C. S., & Walker, A. J. (1983). Predicting sex role attitudes. *Social Psychology Quarterly*, 46(2), 148-151.
- Myers, D., & Dugan, K. (1996). Sexism in graduate school classrooms: Consequences for students and faculty. *Gender & Society*, 10, 330-350.
- Okman-Fişek, G., & Scherler, H. R. (1996). Toplumsal değişim ve eşler: Cinsiyet senaryolarının sınırlarını genişletme amaçlı bir terapi yaklaşımı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(36), 1-11.
- Panek, P. E., Rush, M. C., & Greenwalt, J. P. (1977). Current sex stereotypes of 25 occupations. *Psychological Reports*, 40, 212-214.
- Rozen, B., & Jerdee, T. H. (1974). Effects of applicant's sex and difficulty of job evaluation and candidates for managerial positions. *Journal of Applied Psychology*, 59, 511-512.
- Sakallı, N. (2001a). Beliefs about wife beating among Turkish college students: The effects of patriarchy, sexism, and sex difference. *Sex Roles*, 44 (9/10), 599-611.
- Sakallı, N. (2001b). Kadın hakları: Farklı terimler, farklı tutumlar. *Tecrübi Psikoloji Çalışmaları*, 22, 1-13.
- Sakallı, N. (2002). The relationship between sexism and attitudes toward homosexuality in a sample of Turkish college students. *Journal of Homosexuality*, 42(3), 53-63.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002a). Çelişik duygulu cinsiyetçilik ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 17(49), 47-58.
- Sakallı-Uğurlu, N. (2002b). ODTÜ-Psikoloji öğrencilerinin Türk kadın ve erkekleri hakkındaki kalıpyargıları. Yayınlanmamış çalışma.
- Sakallı-Uğurlu, N., & Beydoğan, B. (2002). Turkish college students' attitudes toward women managers: The effects of patriarchy, sexism, and gender differences. *The Journal of Psychology*, 136(6), 647-656.
- Sakallı-Uğurlu, N., & Glick, P. (basımda). Ambivalent sexism and attitudes toward women who engage in premarital sex in Turkey. *The Journal of Sex Research*.
- Sidanius, J. (1993). The interface between racism and sexism. *Journal of Psychology*, 127(3), 311-322.
- Shore, T. H. (1992). Subtle gender bias in the assessment of managerial potential. *Sex Roles*, 27, 499-515.
- Spence, J. T., & Hahn, E. D. (1997). The attitudes toward women scale and attitude change in college students. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 17-34.
- Swim, J. K., & Cohen, L. L. (1997). Overt, covert, and subtle sexism: A comparison between the attitudes toward women and modern sexism scales. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 103-118.
- Swim, J. K., Aikin, K. J., Hall, W. S., & Hunter, B. A. (1995). Sexism and racism: Old-fashioned and modern prejudices. *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 199-214.
- Şahin, N. (1994). Psikoloji araştırmalarında ölçek kullanımı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(33), 19-26.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (1996). *Cinsiyet dayalı ayrımcılık: Türkiye'de eğitim sektörü örneği*. Ankara: Başbakanlık Genel Müdürlüğü.
- Tajfel, H., & Turner, J. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. C. Austin, & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33-46). Monterey, California: Brooks/Cole Pub.
- Tekeli, Ş. (1995). *1980'ler Türkiye'sinde kadın bakış açısından kadınlar*. 3. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tendayi, V. G., & Abrams, D. (2002). But she was unfaithful: Benevolent sexism and reactions to rape victims who violate traditional gender role expectations. *Sex Roles*, 47(5/6), 289-293.
- Thompson, E. H., Pleck, J. H., & Ferrera, D. L. (1992). Men and masculinities-scales for masculinity ideology and masculinity-related constructs. *Sex Roles*, 27, 573-607.
- Tok, Y. (2001). *Cinsiyet rolleri ile ilgili farklı kalıpyargılara sahip üniversite öğrencilerinin saldırganlık düzeyleri*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tougas, F., Brown, R., Beaton, A. M., & Joly, S. (1995). Neosexism: Plus ça change, plus c'est pareil. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 21, 842-849.
- Twenge, J. M. (1997). Attitudes toward women, 1970-1995: A meta-analysis. *Psychology of Women Quarterly*, 21, 35-51.
- Uğurlu, O. (2003). *Evli çiftlerde cinsiyet ayrımcılığına ilişkin tutumlar, çatışma yönetimi biçimleri ve evlilik uyumu arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- White, M. J., Kruczek, T. A., Brown, M. T., & White, G. B. (1989). Occupational sex stereotypes among college students. *Journal of Vocational Behavior*, 34, 289-298.
- Yasak, Y. (1994). *Role of language in relation to gender role stereotypes*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.